د کمال خان بند سیاسي او اقتصادي ارزښت او د افغانستان د اوبو دمهار ګټې

پوهنیار فیاض ګل مظلوم یار د ننګرهار پوهنتون استاد[1]

لنډیز

د کمال خان بند د هلمند د سیند له پاسه د نیمروز ولایت مرکز زرنج ښار په ۹۵ کیلومترۍ د چهار برجک ولسوالۍ کې موقعیت لري، جوړ شوی. ددغه بند د جوړیدو اصلي موخه د موسمي خطرناکو سیلابونو کنټرول، د کرهنیزو ځمکو خړوبول او په ټوله کې دافغانستان اوبو مهارول دي. دغه بند دځمکو د خړوبولو ترڅنګ به یوه څلور دوربینه د بریښنا دستګاه هم ولري. د یادې علمي مقالې څخه اساسي موخه د افغانستان د اوبو مهارولو ګټې او د کمال خان بند جوړیدو سیاسي، فرهنګي او ټولنیزو ښیګڼو بیانول دي. په دې څېړنه کې د افغانستان د اوبو مدیریت، د اوبو کچه، د کمال خان بند تاریخي مخینه او تسمې وجه، د کمال خان بند جغرافیایي، سیاسي، اقتصادي او ټولنیز ارزښت او همدا شان د افغانستان د اوبو مدیریت په اړه د ګاونډیو اندیښنو ته اشاره شوې. دا چې د کمال خان بند یوه ملي پروژه ده نو د څېړنې اصلي سوال دادی چې یاده پروژه به د افغانستان لپاره کوم فرصتونه رامنځ کړي. د یادې علمي مقالې لیکنه کتابتوني بڼه لري. د ددې علمي مقالې موندنې ښایي چې د کمال خان بند د رغیدو په واسطه به افغانستان وکولی شي، خپلې اوبه مهار او کنټرول، د بیکارۍ کچې ټیټوالی، د بریښنا دستګاه جوړیدل، د ځمکو خړوبول، د اوبو څخه د سیاسي فشار په توګه ګټه اخستنه، د سیمې ښېرازي او ولسونو ته د ښباک پاکې اوبه رامنځ ته کول دي.

کلیدي کلیمې: کمال خان، هایدروپولیټیک، د اوبو مدیریت، اقتصاد، سیاست، امنیت

سریزه

افغانستان د نړۍ هغه هېواد دی چې ټول سیندونه یې له خپلې خاورې سرچینه اخلي، خو اوبه یې تر ډیره بریده نورو هیوادونو ته ځي. لکه څنګه چې کشمیر د خپلو اوبو د سرچینو په موخه د جګړې او کشمکش میدان دی، همداسې افغانستان د څو لسیزو کشمکشونو یو سبب همدا اوبه دي. څیړنې ښیئ چې په افغانستان کې نظر د اوبو نورو سرچینو ته له سیندونو او کانالونو ډیره ګټه پورته کیږي. په ټول هېواد کې ۱۳۰ لوی او واړه سیندونه شتون لري چې له دې جملې ۴۳ یې لوی دي. د افغانستان ټول سیندونه په پینځو برخو ویشل شوي دي. د ارقامو له مخې داوبو لګولو د سیستم ۸٤ سلنه سیندونه او کانالونه، ۸ سلنه چینې ۷ سلنه کاریزونو او ۱ سلنه څاګانې جوړوي. د افغانستان د اوبو زیرمې سیندونه (امو سیند، کوکچې، واخان، بدخشان، کندز، تاشقرغان، بلخ اب، اندخوی، قیصار، کابل، کنړ، الینګار، الیشنګ، پنجشیر، لوګ[illegible]، [illegible]، ارغنداب، [illegible] رود، [illegible]، [illegible] غور[illegible]م، خمکنیو، ترنک، ګومل، لورا، هاورت، [illegible]شرود، [illegible]، [illegible]، موسی قلعه، [illegible]، میمنې، [illegible]، [illegible]، فراه رود، سرپل، بامیانو، جنوبي سالنګ، خان اباد، ترنګ، شکردرې، سره رود، پنج او فرخار سیندونه) او ولاړې اوبه یا جهیلونه (زرقول، چقمقتین، شیوا، سیستان، کود زره، ناور، غزني) جوړ وي. د افغانستان ولاړې اوبه ډیرې په مرکزي، غرنیو سیمو او په لویدیزو دښتو کې شتون لري. دافغانستان داوبو سرچینې او اوبه اخستونکې حوزې دهندوکش لړۍ او دهغه لوړې څوکې جوړوي په تیره بیا هغه تلپاتې واورې چې دواخان، پامیر، ختیز او لویدیز هندوکش او د بابا په غره باندې کلونه کلونه پرتې وي، د پسرلي او اوړي په موسم کې ویلې کیږي او بیلا بیلو برخو کې

Ketabton.com

[1] fmazloumyar@gmail.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهیږي. په ټول هېواد کې د سیندنو د اوبو جریان تیز دی چې هر کال ګڼ شمیر زیانونه هم هیوادوالو ته اړه وي. د هېواد له اوبو څخه د بریښنا د تولید په برخه کې په لومړي ځل د امیر حبیب الله خان په وخت کې ګټه واخیستل شوه.

کمال خان بند په هرات کې د سلما بند، فراه کې د بخش اباد بند تر څنګ د افغانستان په لویدیز کې د اوبو تر ټولو ستر بند بلل کېږي. دا بند پر هلمند سیند جوړېږي چې د کابل له غرونو سرچینه اخلي او د افغانستان او ایران ترمنځ د هامون په نوم ګډ ډنډ یا جهیل ته تویېږي. کمال خان بند له ۷ میګاه واټو تر ۹ میګاه واټه برېښنا تولیدولی شي. د کمال خان بند ډېره ساحه دښتې نیولې. دا بند ۱۶متره لوړوالی او د ۵۲ میلیونه متره مکعب اوبو ذخیره کولو ظرفیت لري او شا اوخوا ۱۸۰ زره هکتاره ځمکه خړوبوي.

ددې بند جوړولو چارې په دریو مرحلو کې تر سرې شوې چې لومړۍ مرحله په ۱۳۹۱ لمریز کال، دوهمه مرحله یې په ۱۳۹٤ لمریز کال کې بشپړه شوه خو مهمه او حیاتي برخه دریمه وه چې د افغان حکومت د اوبو د مهارولو د ځانګړي لیدلوري پر اساس ۱۳۹۹ لمریز کال د افغان دولت د پراختیایي بودیجې څخه د ۷۸ میلیونه امریکایي ډالرو په ارزښت بشپړه شوه. دا بند د افغانستان پنځه زر کلن تاریخ تر لس زره کلن پورې رسوي او نړۍ ته د افغانستان د لرغوني تمدن ښکارندوي کوي. کمال خان بند له بشپړېدو وروسته به د افغانستان ۲۷۸۸ میلیونه متر مکعبه اوبه مهار کړي. ۵۵ میلیونه متر مکعب اوبه ذخیره کوي، ۱۷۴ زره هکتاره کرنیزه ځمکه به خړوبه کړي او د ۹ مېګاواټه برېښنا د تولید ظرفیت به ولري.

د څېړنې موخې

د افغانستان لپاره د اوبو د مهار کولو ګټو پیژندل

د کمال خان بند سیاسي، ټولنیز او اقتصادي ارزښت روښانه کول

د څېړنې پوښتنې

د افغانستان د اوبو مدیریت د هېواد لپاره کوم فرصتونه رامنځ کوي؟

د کمال خان بند د جوړیدو ارزښت څه شی دی؟

د څېړنې کړنلاره: په دغه څېړنه کې له تحلیلي روش څخه کار اخستل شوی دی، د موضوع د څرنګوالي په نظر کې نیولو سره د څېړنې کړنلاره کتابتوني بڼه لري چې د مختلفو کتابونو، مقالو او دانټرنیټ له سایټونو څخه په کې ګټه اخستل شوې ده. د څېړنې لاسته راوړنې په توصیفي او تحلیلي بڼه بیان شوي دي.

د څېړنې محدودیتونه: په دې څېړنه کې پر ملي ژبو دمعتبرو کتابونو، رسالو اومقالو نه شتون، دسیمې څخه عملي لیدنه، دوخت کموالی او ترټولو یې داده چې افغان حکومت د اوبو اړوند مسایل اومواد محرم بولي اوپه دې اړه داړوندو دولتي ادارو نه همکاري هغه ستونزې وې چې څېړنه یې یوڅه کم رنګه کړې ده.

د څېړنې ارزښت: د افغانستان اوبه او د هغې مهارول د ټولو افغانانو ګډ میراث او یوه ملي موضوع ده، نو د کمال خان بند او ورته بندونو په ارزښت پوهیدل له هېواد والو سره دا مرسته کوي، تر څو د شخصي فکر څخه د ملي فکر پر لور خپل لیدلوري ته بدلون ورکړي، ددې څېړنې ارزښت په دې کې دی چې د کمال خان ملي بند په اړه هر اړخیزه معلومات لوستونکو ته وړاندې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان د اوبو مدیریت اړتیا او گټې

اوبه هغه حیاتي منبع ده، چې انسانان یې په نه شتون کې ژوند نه شي تیرولی. په نړیواله کچه د تیلو او نورو سون توکو څخه د اوبو ارزښت او قیمت لوړ دی. تیل او گاز بدیل لري، خو اوبه بدیل نه لري، په خلیج او عربي هېوادونو کې د نفتي توکو پر نسبت د اوبو قیمت لوړ دی. په نړۍ کې د څښاک وړ او خوږو اوبو زیرمې کمې دي مگر افغانستان د خوږو اوبو پراخه زیرمې لري خو د نه مدیریت له امله گاونډیو هېوادونو ته په وړیا ډول بهیږي. تقریبا د افغانستان ٦٠ سلنه وگړي د څښلو پاکو اوبو ته لاسرسی نه لري. افغانستان کابو ۸ میلیون هکتاره د کرنې وړ ځمکه لري، چې اوسمهال نیمایي برخه یې په سنتي او لرغوني شکل کرل کیږي. پاتې نوره ځمکه شاړه ده او اصلي لامل یې د اوبو نشتوالی ښودل شوی دی، په داسې حال کې چې د اوبو او برېښنا وزارت شمېرو له مخې افغانستان کابو ۷۵میلیارد متر مکعبه د اوبو زیرمې لري، چې ۷۰ سلنه یې گاونډیو هېوادونو او پاتې ۳۰ سلنه یې د هېواد په داخل کې ترې گټه اخیستل کیږي.

په نړیواله کچه د اوبو في متر مکعب قیمت تر ۲ ډالرو ټاکل شوی دی. ایران خپلې اوبه د نل لیکې له لارې په عراق پلوري. خو په مقابل کې بیا د افغانستان د هلمند سیند اوبه چې ارزښت یې میلیاردونو ډالرو ته رسیږي، په وړیا ډول ترلاسه کوي. که چیرې افغانستان خپلې في متر مکعب اوبه په یو ډالر پر گاونډیو وپلوري، نو د کال به ۵۰ میلیارده ډالر عاید د اوبو پلورلو څخه ترلاسه کړي. همدارنگه که د افغانستان پر اوبو بندونه جوړ شي، د ۲۲ میلیون کیلو واټه في ساعت د برېښنا تولید ظرفیت لري. د افغانستان پر سیندونو د بندونو جوړولو سره هم اوبه مدیریت شي او همدارنگه د هېواد داخل کې به د برېښنا تولید ظرفیت لوړ شي. که چېرته د افغانستان اوبه په ښه شکل مدیریت او کنټرول شي نو د نورو هېوادونو له اړتیا به خلاص شي، په ټوله کې ویلی شو که چېرته د هېواد اوبه مهار شي نوافغانستان به له یادو ستونزو څخه بې غمه شي. د اوبو په مهارولو سره افغانستان کولی شي د هېواد مختلفو سیمو ته د نهرونو او ویالو په کیندلو سره ټولې هغه زراعتي ځمکې چې تراوسه بې گټې پاتې دي، گټه واخلي. که د شمال او سویل لویدیز ډاگونه او دښتې ابادې شې نو افغانستان به د زراعتي تولیداتو له مخې خودکفا شي. د کور دننه اړتیاوو سر بېره به وکولای شي نړیوال بازار ته د وچوو مېوو ترڅنگ تازه مېوې او سبزیجات هم صادر کړي https://arzakht.com/posts/٦٢.

کولی شو ووایو چې افغانستان د اوبو په مهار کولو او سم مدیریت سره لاندې لاسته راوړنې لرلی شي:

- د افغانستان د اوبو په مهار کولو ټولټال د ۵۴۵ بندونو د جوړیدو امکان شته.
- افغانستان به کافي بریښنا ولري.
- د بریښنا له انرژي څخه نه یوازې د روښنایي لپاره گټه اخیستل کیږي، بلکې د ټولنې د ژوندانه د هوساینې، اقتصادي ودې، تخنیک، د بریښنایي وسایلو روښانول، د واټر پمپونو په واسطه د اوبو راویستلو، دکور روښانولو، یخچالونو، ټلیفون چارجولو، تلویزیون، کمپیوټر او انټرنیټ، صنعت، ساینسي، نظامي وگړنیز او ټولنیز پرمختگ کې گټه اخیستل کیږي.
- افغانستان به سویلي اسیا هېوادونو ته بریښنا صادره کړي.
- د هېواد پیسې په ثبات پیداکړي.
- افغانستان به میلیونونه بهرني اسعار ترلاسه کړي.
- له گاونډیو هېوادونو سره د اوبو د ویش پر سر په تړونونو کې باید د گاونډیو هېوادونو د زیاتو اوبو په تړاو له دوی څخه پیسې وغوښتل شي.
- د کرنې په برخه کې به هغه ځمکې چې شاړې دي، د کښت وړ وگرځي.
- خصوصي سکتور به هڅه وکړي چې په دې برخه کې پانگونه وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- بهرني اسعار ترلاسه کیږي، برېښنا، حیوانات، کرنه ، سوداګري به پراختیا وکړي. د ترانزیت ستونزه حلیږي، صادرات ډیریږي، زرګونه خلکو ته کار پیداکیږي.
- د سوداګریز بیلانس کسر به ورسره لمنځه لاړ شي.
- افغانستان به ټول عمر د ټرانزیټ له ستونزې خلاص شي، هېواد به له نژدې اوغوره لارو څخه ګټه پورته کړي(نیازی،۱۳۹۷: ٦٦).

د افغانستان د اوبو اندازه

افغانستان په کال کې پنځه اویا (۷۵) میلیارده متره معکبه اوبه لري، چې له دې جملې څخه يې اوه پنځوس (۵۷) میلیارده متره معکبه اوبه د ځمکې پر سر او نورې اته لس (۱۸) میلیارده يې تر ځمکې لاندې دي. له نېکه مرغه د افغانستان د اوبو نوي (۹۰) سلنې پورته ټولې خوږې اوبه دي، د خوږو اوبو د مقدار له پلوه کیدی شي افغانستان په نړۍ کې ساری ونه لري. د افغانستان د ځمکې د سطحې له ټولو اوبو یوازې شل میلیارده (۲۰) متره معکبه اوبو څخه په هېواد کې ګټه پورته کېږي او نورې اوه دېرش (۳۷) میلیارده متره معکبه اوبه په وړیا ډول د ګاونډیو هېوادونو ته ځي. د افغانستان کرنیز سکتور په هره ثانیه کې ۱۱۰۰ متره معکب اوبه لګول کیږي. په هېواد کې د هر نفر لپاره د اوبوکلنی لګښت د یو څخه تر دوه زره متره معکب اوبه په نظر کې نیول شوي دي. افغانستان خپلو ټولو اوبو څخه یوازې دیرش سلنه ګټه اخلي، دا په داسې حال کې ده چې د افغانستان ۵،۳ میلیون هکتاره ځمکه د کښت وړ ده، خوا اوسمهال یوازې ۱،٦ میلیون هکتار څخه ګټه اخستل کیږي.

د څېړنې موندنې

د کمال خان بند تاریخي مخینه

د کمال خان بند رغیدنه د افغانستان لپاره حیاتي موضوع ده. یاد بند تقریبا لس زره کلنه تاریخي مخینه لري چې د جوړېدو چارې يې د ګوډ تېمور تر وختونو پورې رسیږي. د کمال خان بند سیستانیانو سره د تیمور د جګړې په پایله کې ونړېد او تر ډېر وخته پورې همداسې نړیدلی پاتې شو. د ظاهر شاه د واکمنۍ پر مهال د یاد بند د رغولو لپاره مثبت ګامونه پورته شول چې پدې لړ کې کولی شو د وخت د صدراعظم محمد موسی شفیق د کړنو یادونه وکړو. محمد موسی شفیق د کمال خان بند د بیارغولو، د هېواد د اوبو د کنترول او ایران سره د یادو اوبو د شخړې او سیاسي ترینګلتیا د حلولو لپاره د ایران د وخت لومړي وزیر امیرعباس هویدا سره خبرې اترې پیل کړې. د خبرو په پایله کې د دواړو هېوادونو ترمنځ د اوبو د وېش په هکله ۱۲ ماده يي هوکړه لیک لاسلیک شو. د یاد هوکړه لیک د دویمې مادې پر اساس او د ۱۹۲۰ د بارسلونا کنوانسیون پر اساس ایران هېواد ته حق ورکړل شو چې کمال خان بند څخه په ثانیه کې ۲٦ متر مکعبه او په کال کې ۸۱۳ میلیون متر مکعبه اوبه ترلاسه کړي(کلیوال،۲۰۱۷: ۱). خو د وخت تېرېدل او د بند جوړېدو ته نه پاملرنه د دې لامل شوه تر څو ایران د امضا شوي هوکړه لیک خلاف څو چنده او په کال کې شاوخوا ۱،۵ میلیارده متر مکعبه اوبه ترلاسه کړي. په ۱۳۴۵ لمریز کال د افغانستان لومړي ولسمشر سردار محمد داوود خان د واکمنۍ پر مهال د بند د بیارغونې او سروې چارې د دوهم ځل لپاره پیل شوې خو د ثور د کودتا او نورو سیاسي عواملو له کبله نیمګړې پاتې شوې. په ۱۳۹۰ لمریز کال د حامد کرزي د واکمنۍ پر مهال د بند د بیارغونې اصلي کار په درې برخو کې پیل شو. د لومړۍ برخې د بیارغونې تړون د (تدس) په نامه تاجکستانۍ کمپنۍ سره وشو چې د لومړي پړاو چارې يې د ۱۰ میلیونو ډالرو په ارزښت د ۳٦۸۴ مترو په اوږدو د هلمند سیند ختیز ته د انحرافي دېوال جوړېدل ول، په ۱۳۹۳ لمریز کال کې بشپړ شو. ددې سترې او بنسټیزې اقتصادي پروژې د دویم پړاو کار چې ۴۷۰۰ مترو په اوږدو ، ۱۳ متره لوړوالي او شپږ متره پلنوالي دېوال و، د هلمند سیند لویدیز خواته د شاوخوا ۱۵ میلیونو ډالرو به ارزښت بشپړ شو. د بند د جوړېدو د دریم پړاو کار هم د ملي وحدت

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت له خوا د ۱۳۹٦ د ثور میاشت کې پرانستل شو. د بند دې برخې کې د ۲۰۰ مترو په اوږدوالی سره په پاخه ډول د سیند منځ کې د دېوال جوړېدل او د برېښنا د تولید د دستگاه لگول وو.

دکمال خان بند د نوم د تسمیې وجه

کمال خان په نیمروز کې یو وطندوست او مبارز ځوان وو چې د تاریخي اسنادو له مخې شاوخوا ۷۰۰ کاله وړاندې په دې سیمه کې واکمن وه او په دې ځای کې یې په لومړنیو امکاناتو بند جوړ کړی و. تاریخ لیکونکی محمد اعظم سیستانی د یوه انگلیسي افسر ایوان سمیت د یادښتونو په استناد لیکلي:((سردارکمال خان سنجرابي په چهار برجک کې میشت و او د آبادی او اوبو لگولو چارو ته یې ډېر ارزښت ورکاوه)). سیستانی وایي:((په منځنیو پیړیو کې د هلمند پر سیند ډېر بندونه جوړ شوي وو چې پراخې ځمکې یې خړوبولې. دا بندونه د گرشاسپ بند، د رستم بند، د حمزه بلواخان بند ، یک آب او سیستان په نومونو یاد شوي دي)). کمال خان سنجرابي د خپل ژوند پروخت د هلمند سیند د اوبو د کابو کولو په موخه د خپلو هڅو په لړ کې هلته د اوبو له پاره څو بندونه جوړ کړل، ترڅو د نیمروز حاصل خیزو ځمکو ته د هلمند له سیند څخه اوبه چمتو کړي. کمال خان توانیدلی و چې په خاورو او لرگیو سره د هلمند اوبو ته بند جوړ او لرغونی سیستان سمسور کړي. کله چې تیمور په دې سیمه یرغل وکړ کمال خان او ملگرو یې له مقاومت سره سره ژوند له لاسه ورکړ او د ده له خوا جوړ شوی بند هم ونړول شو. کمال خان د همدې بند په سیمه کې خاورو ته سپارل شوی و. په همدې خاطر دا بند د هغه نومیالي کمال خان سنجرابي په نوم نومول شوی.

دکمال خان بند جغرافیایي موقعیت

د کمال خان بند د افغانستان په سویل لویدیزه حوزه نیمروز ولایت کې د هلمند پر سیند چې د زرنج ښار څخه ۹۵ km واټن لرې په چهار برجک ولسوالی کې موقعیت لري، چې د نیمروز حاصل خیزو ځمکو ته اوبه چمتو کوي. کمال خان بند په هرات کې د سلما بند، فراه کې د بخش اباد بند تر څنگ د افغانستان لویدیز کې د اوبو تر ټولو ستر بند بلل کېږي. دا بند پر هلمند سیند جوړ شوی چې د کابل له غرونو سرچینه اخلي او د افغانستان او ایران ترمنځ د هامون په نوم گډ ډنډ یا جهیل ته تویېږي. کمال خان بند له ۷ میگاواټو تر ۹ میگاواټه برېښنا تولیدولی شي. د کمال خان بند ډېره ساحه دښتې نیولې. دا بند ۱٦متره لوړوالی او د ۵۲ میلیونه متره مکعب اوبو ذخیره کولو ظرفیت لري او شا اوخوا ۱۸۰ زره هکتاره ځمکه خړوبوي(مرکز پژوهش های توسعه و اینده نگری، ۱۳۹۷: ۱٦۷).

په نیمروز ولایت کې د کمال خان د اوبو بند

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کمال خان بند اقتصادي او سیاسي ارزښت

۱. د افغانستان د اوبو د کنټرول او مدیریت: اوبو د مدیریت او کنټرول لپاره تراوسه په افغانستان کې کوم بنسټیز کار ندی شوی. داچې نړۍ او په ځانګړې توګه د افغانستان ګاونډي هېوادونه د اوبو د کموالي، د وګړو د چټکې ودې او د چاپېریال د ککړتیا له ستر ناورین سره مخ دي، د افغانستان د اوبو مدیریت به د اقتصادي پرمختګ لپاره تر ټولو ستر ګام وي.

۲. لویه ستونزه چې په هېواد او په ځانګړې توګه په نیمروز کې شتون لري د موسمي سېلابونو شتون دی، ډېری وخت د ورښتونو په موسمونو کې د ډېرو ورښتونو له کبله د اوبو سطحه لوړیږي او د خطرناکو سیلابونو لامل ګرځي، چې یاد سیلابونه تل د خلکو لپاره ګڼ اقتصادي زیانونه رامنځ ته کوي. د کمال خان بند په بیارغېدو سره به د نیمروز ولایت او شا او خوا سیمو د سېلابونو زیانونو مخنیوی وشي(علیزاده،۱۳۹۸: ٦٧).

۳. دا بند د سېلابونو په کنټرول کې مهم رول لري. پخوا به چې کله سېلابونه یا ډېرې اوبه راتللې هغه به مستقیماً د ایران خاورې ته اوښتې. ددغه بند په جوړېدو افغانستان کولی شي چې دا اوبه د هېواد دننه خاوره کې زېرمه کړي او بیا وروسته چې څومره د هلمند معاهده ده د هغې په اساس ایران ته حقابه ورکړي(روښ،۱۳۸۷: ۳۳).

٤. د بند د جوړېدو بل لوی ارزښت د ځمکې خړوبول دي. افغانستان یو کرنیز هېواد دی او د کرنې سکتور د ودې لپاره حیاتي موضوع د اوبو شتون او پر وخت رسول دي. د کمال خان بند په جوړېدو سره به د شته اوبو یوه برخه مدیریت او د بند شاوخوا، ۱۸۰۰۰۰ زره هکتاره ځمکه به خړوبه شي، چې دا کولی شي د نیمروز ولایت د کرنې په وده او د هېواد اقتصادي پرمختګ کې بنسټیز رول ولوبوي(خیرابی و دیگران،۱۳۹۷: ۷۸ـ۷۹). دا بند کولی شي نیمروز ته یو اساسي پرمختګ ورکړي. د نیمروز پراخې او شاړې دښتې خړوبې کړي او د کرنې په سکتور کې د لوی پانګونې باعث شي.

۵. د کمال خان بند په جوړیدو به افغانستان، ایران ته د هلمند معاهدې په اساس له حقابې څخه زیاتې اوبه ورکول به د مادیاتو په مقابل کې کیږي چې له دې لارې به افغانستان په زرګونه او میلیونونه ډالر عاید لاسته راوړي.

٦. د کمال خان بند جوړول به له ایران سره د متقابلو سیاسي او دیپلوماتیکو اړیکو په رغولو کې رغنده رول ولري.

۷. د کمال خان بند افغان دولت ته دا فرصت په لاس ورکوي چې ددې بند څخه د ایران په وړاندې د یوې سیاسي الې په توګه ګټه واخلي.

۸. د کمال خان بند په جوړېدو سره به له یوې خوا دا اوبه مهار او د اضافي اوبو د جریان مخنیوی وشي او له بلې خوا به د هلمند د اوبو معاهده چې محمد موسی شفیق له ایران سره امضأ کړې وه، یو ځل بیا را ژوندۍ او پلې شي(پیرامي، ۱۳۹۸: ۷۸).

۹. د کمال خان بند بل ارزښت یې د برېښنا د تولید مسئله ده، اوسمهال افغانستان د برېښنا له کبله یو اړ هېواد دی. افغانستان ۷۰ سلنه خپله د اړتیا وړ برېښنا له ګاونډیو هېوادونو په ځانګړې توګه له تاجکستان، ازبکستان، ترکمنستان او ایران څخه واردوي. له دې کبله د کال شاوخوا ۲۲۰ تر ۲۷۰ میلیونه ډالره له لاسه ورکوي. که چېرې د افغانستان د برېښنا له ټولو داخلي تولیدي سرچینو څخه ګټه پورته شي، کولی شي په ټولیزه توګه د کال ۱۲۲ زره مېګاواټه برېښنا تولید کړي. د برېښنا د تولیدي سرچینو له جملې څخه یو د کمال خان بند دی چې بیارغونې سره کولی شي ۸ تر ۹ مېګاواټه برېښنا تولید کړي (خیرابی و دیگران،۱۳۹۷: ۷۸ـ۷۹).

۱۰. د کمال خان بند د هېواد د وګړو لپاره د کار او روزګار د زمینې برابرول دي. له بده مرغه افغانستان هم د نورو وروسته پاتې هېوادونو په څېر د بیکارۍ له ستر ناورین سره مخ دی. د هېواد د وګړو د وزګارتیا کچه تر ۴۰ سلنه پورې رسیږي. بیکاري کولی شي تر شا نورې ټولنیزې ستونزې وزېږوي. له بده مرغه په دا ورستیو کلونو کې د پرېمانه بهرنیو مرستو او پانګو په شتون کې هم د افغانستان دولت ونه شو کړای چې له دې طلایي چانس څخه ګټه پورته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱. د کمال خان بند جوړول کولی شي افغانانو ته د ښناک د اوبو په برابرولو کې حياتي رول ولوبوي. نيمروز يو ريګي (شګلن) ولايت دی او د افغانستان د هغو ولايتونو له جملې څخه دی چې ځاګانې يې تروشې اوبه لري چې د ښناک او کرهنې لپاره مناسبې ندي. د زرنج او د ښار شاوخوا خلکو لپاره د اوبو اصلي سرچينه د هلمند سيند دی، ددې سيند پر سر د کمال خان بند جوړېدل به تر ډېره د ښناک د اوبو په مهارولو او برابرولو کې مهم رول ولوبوي.

۱۲. د کمال خان بند په شان د نورو بنسټيزو پروژو پلي کول به وکړای شي په افغانستان کې د امنيت په راوستلو او د اقتصاد په پیاوړي کولو کې حياتي رول ولوبوي او له دې سره به خلکو ته په سيده او نا سيده کاري فرصتونه رامنځ ته شي. د سړي سر عايد به لوړ شي. د وګړو فقر او غربت کچه به را ټيټه شي. د هېوادوالو د ژوند په کيفيت کې به ښه والی راشي او هېوادوال به مو د ښه ژوند خاوندان شي. بهرنيو هېوادونو ته غير قانوني او له خطره ډک سفرونه به کم شي. د جرمونو په اندازه کې به کموالی راشي. په پای کې به د هېواد امنيت او تلپاتې سولې ته زمينه برابره شي او افغانستان کې سوله او ثبات د سيمې او نړۍ به سياسي او اقتصادي ثبات کې حياتي رول لوبولی شي(عبدی، ۲۰۲۰: ۲۰ـ۲۲).

په ګاونډيو هېوادونو د افغانستان د اوبو دمديريت اغيزې

افغانستان د اوبو په ګرداب کې راګير هغه هېواد دی چې تر اوسه يې خپلو ګاونډيو هيوادونو سره د اوبه پر سر ستونزې حل شوي نه دي. يوازې د هلمند د سيند پر سر له ايران سره يو تړون لاسليک شوی دی چې له مخې، ايران په هره ثانيه کې د ۱۷۶ متره مکعبه اوبو څخه يوازې د ۲۶ متره مکعبه اوبو د کارولو حق لري(کليوال،۲۰۱۷: ۱). د ايران حق په يو کال کې شاوخوا ۸۲۰ ميليون متره مکعبه ته رسيږي. د شوي تړون پرخلاف چې په کې درې سيمې د اوبو د اخستلو لپاره ټاکل شوی وې، له ۳۰ تر ٤٠ سيمو څخه اوبه اخلي. ايران هڅه کوي تر څو له افغانستان څخه ډيرې اوبه تر لاسه کړي، ځکه داسې اټکل شوی چې ايران به تر ۲۰۲۵ کال پورې د اوبو له کمښت سره مخ شي په همدې حال په کال ۱۳۹۳ کې واشنګټن پوسټ راپور له مخې ايران د اوبو د کمښت له خطرناک حالت سره مخ دی. په ايران کې د اوبو د کمښت عوامل د نفوسو وده، نا ګټوره کرنه او د اوبو د ښه مديريت نشتون ښودل شوی (احمدی،۱۳۹۶: ٦۷ـ ۹۹). پاکستان د اوبو د څېړنې مرکز ويلي چې پاکستان به تر کال ۲۰۲۵ پورې د اوبو له قلت سره مخ شي. داسيا پراختيايي بانک د راپور پر بنسټ پاکستان په نړۍ کې د اوبو له کمښت څخه ډېر اغيزمن دی او په نژدې وخت کې به د هغه هيوادونو په قطار کې ودريږي چې د اوبو له کمښت سره مخ دي، نو ځکه پاکستان هم هڅه کوي چې د کنړ د سيند پر سر د بند جوړولو مخه ونيسي او پاکستان اقتصاد پوهان په دې نظر دي چې پاکستان اوبو ته پام ونکړي نو دا به دې ځان وژنې په مانا وي(عبدی،۲۰۲۰: ۲۳). په نړۍ کې د تودوخې په ډېرېدلو او نفوس زياتېدلو سره د اوبو ستونزه پر ايران سربېره د نورو ډېرو ګاونډيانو لپاره هم خپلمنځې شخړې پيدا کولی شي. يواځې ايران نه دی چې د افغانستان سره د اوبو د وېش او مديريت ستونزه لري بلکه ايران او پاکستان دواړه په تاريخي لحاظ د افغانستان د اوبو په سرچينو دعوې لري (سلطاني،۱۳۹۷: ۴۵). د دې ستونزو او جنجالونو مخينه دا ده چې دا هېوادونه پخپل منځ کې د نړيوالو قوانينو په رڼا کې د اوبو د وېش تړونونه او معاهدې نه لري پرته له يو تړون څخه چې په ۱۹۷۳ کال کې د ايران او افغانستان تر منځ لاسلېک شوی دی. ايران تر ننه په دې تړون عمل نه دی کړي او د تړون خلاف ۷۰ سلنه زياتې اوبه ترلاسه کوي او د افغانستان له هوکړې پرته يې په دې اوبو زيربناوې او بندونه جوړ کړې دي. پاکستان هم په وار وار کوښښ کړی دی چې د افغانستان سره د اوبو په سر توافق ته ورسيږي او په دې اړه مذاکرات وکړي. په ۲۰۱۱ کال کې د پاکستان د اوبو او انرژۍ وزارت له امريکا او نړيوال بانک وغوښتل چې د افغانستان سره د اوبو په وېش کې د دواړو هېوادونو تر منځ مداخله وکړي خو دې کوښښونو بيا کومه پايله ورنه کړه. ايران او پاکستان دواړه د افغانستان د اوبو په سرچينو تکيه دي https://dailyshahadat.com/articles/۱۹٤۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مناقشه

د کمال خان د بند د جوړېدو په شان نورې بنسټيزې پروژې کولی شي د کاري فرصتونو په برابرولو، د بې روزگارۍ په را کمولو او له منځه وړلو کې ستر او د پام وړ رول ولوبوي. د کمال خان بند په جوړېدو سره به په زرهاوو افغانانو ته په مستقيمه او غير مستقيمه توگه د روزگار فرصت برابر شي. کاري ځواک به په کار وگمارل شي، عوايد به ترلاسه شي، ملي توليدات او ملي عوايد به لوړ شي، ناامني، جگړو او ټولنيزو ستونزو په کچه کې به د پام وړ کموالی راشي او د اقتصادي او ټولنيزې ودې او هوساينې لپاره به لار پرانستل شي.

د گاونډيو هېوادونو سره د اوبو پر سر سياسي شخړې، د اوبو مديريت برخه کې متخصص بشري ځواک نشتوالی، پر اوبو د بندونو جوړولو ظرفيت او مالي امکاناتو نشتوالي هغه ستونزې دي، چې افغانستان حکومت د خپلو اوبو مديريت کې پاتې راغلی دی. له بده مرغه افغانستان تراوسه له خپلو اوبو سرچينو څخه ډېره لږه گټه اخيستې، که افغانستان د اوبو او برېښنا بندونو ته پاملرنه کړې وای نن به پاکستان له افغانستان څخه برېښنا پېرله. کاسا به له افغانستانه سرچينه اخيستله، ټوټاپ په نامه به سوداگرې نه کيدله، په همدې ډول د سويلي اسيا د انرژۍ د کمښت تشه به افغانانو پوره کوله. افغانستان به په ميليونونو ډالر ترلاسه کول. د سيمې هېوادونه به افغانستان تر اقتصادي اغيز لاندې ول، بې وزلي او بيکاري به نه وه، د خلکو ژوندبه په لوړه کچه و، صنعت او کرنې به پرمختگ کړی وی. افغان حکومت ته پکار ده چې له گاونډيو هيوادونو سره د اوبو د ويش تړونونه وکړي. هغه گاونډيان چې د ويش څخه ډېرو اوبو ته اړتيا لري، بايد پيسې ترې واخستل شي. د اوبو د بندونو د جوړونې لپاره لاس په کار شي. هرکال افغانستان د برېښنا په مقابل کې گاونډيو هېوادونو ته د ۲۰۰ ميليونو ډالر ورکوي، دا راوگرځوي. هيڅ چاته په وړيا توگه اوبه ورنکړي ځکه د اوبو ارزښت ورځ تر بلې ډېرېږي. هېواد بايد د اوبو پر سرچينو اباد شي او په راتلونکي کې د نړۍ په کچه د انرژۍ صادرونکی هېواد شي.

پايله

کمال خان بند د هېواد د لويو بندونو په شان هغه لوی د اوبو گرځولو او کنترول بند دی چې د هلمند پر سيند د نيمروز ولايت سوېل ته د چهار برجک ولسوالۍ په ۱۸ کېلومترۍ کې پروت دی. د کمال خان بند ډېره ساحه دښتې نېولې دا بند ۱۶متره لوړوالی او د ۵۲ ميليونه متره مکعب اوبو ذخيره کولو ظرفيت لري او شا اوخوا ۱۸۰ زره هکتاره ځمکه خړوبوي.

دا بند لس زره کلن تاريخ لري چې د جوړېدو چارې يې د تېمور لنگ د وختونو پورې تړل کيږي چې د سيستانيانو سره د تيمور د جگړې په پايله کې دا بند ونړېد او تر ډېره وخته پورې همداسې نړېدلی پاتې شو. په کال ۱۳۴۵ د افغانستان د جمهور رئيس سردار محمد داوود خان د واکمنۍ پر مهال د بند د بيارغونې او سروې چارې پيل شوې خو د ثور د کودتا او نورو سياسي عواملو له کبله نيمگړې پاتې شوې. په ۱۳۹۰ لمريز کال د حامد کرزي د واکمنۍ پر مهال د بند د بيا رغونې اصلي کار په درې برخو کې پيل شو. د لومړۍ برخې د بيارغونې تړون د (تدس) په نامه تاجکستانۍ کمپنۍ سره وشو چې د لومړي پړاو چارې يې د ۱۰ ميليونو ډالرو په ارزښت د ۳۶۸۴ مترو په اوږدو د هلمند سيند ختيز ته د انحرافي دېوال جوړېدل ول چې په ۱۳۹۳ لمريز کال کې بشپړ شو. د دې سترې او بنسټيزې اقتصادي پروژې د دويم پړاو کار چې ۴۷۰۰ مترو په اوږدو او ۱۳ متره لوړوالي او شپږ متره پلنوالي دېوال و، د هلمند سيند لويديز خواته د شاوخوا ۱۵ ميليونو ډالرو به ارزښت بشپړ شو د بند د جوړېدو د دريم پړاو کار هم د ملي وحدت حکومت خوا د ۱۳۹۶ د ثور مياشت کې پرانستل شو، د بند دې برخې کې به د ۲۰۰ مترو په اوږدوالی سره په پاخه ډول د سيند منځ کې د دېوال جوړېدل او د برېښنا د توليد د دستگاه لگول دي.

وړانديزونه

د کمال خان بند يوه ملي پروژه ده چې د يادې پروژې په ښېگڼو او زيانونو کې ټول ملت شريک دی، په همدې اساس د يادې علمي مقالې د ليکلو وروسته په لاندې برخو کې وړانديزونه لازم بولم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. حکومتي چارواکو ته مې دا وړاندیز دی چې د کمال خان، سلما، پاشدان او څو داسې نورو بنسټیزو پروژو څخه د خپلو نورو بې کفایتیو او غلاوو د پټولو لپاره ناوړه سیاسي ګټه پورته نه کړي.
۲. طالبانو ته مې دا وړاندیز دی چې باید له حکومت سره د یو ګډ میکانیزم له لارې د داسې ملي پروژو امنیت ونیسي.
۳. د ټولو هېوادوالو څخه هیله کوو چې د داسې ملي پرژو په باب باید ګډ دریځ او ملي اجماع ولري.
٤. د هلمند اوبو د ویش مسئله یوه سرحدي موضوع ده، سیاسي باید نه شي، ځکه ددې موضوع سیاسي کول د دواړو خواوو په زیان دی.
۵. دهلمند سیند منابعو مدیریت په اړه د ګاونډي هېواد ګډه پانګونه حیاتي رول لوبولی شي او په دې برخه کې باید هڅه وشي چې د خړوبولو نوی سیستم ته پراختیا، د وچکالۍ لپاره داوبو ذخیره کول او سیلابونو کنترول مخنیوی تر سره شي.

ماخذونه

۱. احمدی، علی.(۱۳۹٦). ایران در جستجوی آب. کابل: انتشارات مستقبل.
۲. ارغنداوي، عبدالعلي.(۲۰۱۷). په تیرو نهو لسیزو کې د افغانستان تاریخ. پیښور: پبلک ارټ پریس
۳. پیرامي،محمد کریم.(۱۳۹۸). سازه های ابی. تهران: انتشارات کافه مهندسی.
٤. خیرابي،جمشید.(۱۳۹۷). مدیریت آب در مزرعه. ایران: کمیته ملی ابیاری و زهکشی ایران.
۵. روټ،باب.(۱۳۸۷). د اوبو مدیریت، مالداري او دتریاکو اقتصاد.ژباړن: امان الله اتل.کابل: د افغانستان د څیړنې او ارزونې اداره.
٦. سلطاني،احسان.(۱۳۹۷). بحران اب در ایران. کابل: خراسان خپرندویه ټولنه.
۷. عبدی،عطاالله.(۲۰۲۰).د افغانستان هایدروپولیتیک او نوې هېلې. پیښور: هیله خپرندویه ټولنه.
۸. علیزاده،امین.(۱۳۹۷).هیدرولوژی. تهران: انتشارات سمت.
۹. کلیوال،سلطان جان.(۲۰۱۷). د افغانستان اوبه د افغانستان سره د دښمنی ستر لامل. اریانا افغانستان انلاین.
۱۰. محبت،احمد علي.(۱۳۹۸). هلمند په هنداره کې. هلمند: میوند خپرندویه ټولنه.
۱۱. مرکز پژوهش های توسعه و اینده نگری.(۱۳۹۷). بر رسی تاثیرات برنامه های تنظیم آب کشورهای همسایه در حوضه های مشترکی مرزی بر ایران. گروه اینده نگری آب، محیط زیست و منابع طبیعی.
۱۲. مرکز پژوهش های توسعه و آینده نگری سازمان برنامه و بودجه کشور ۱۴۰۰ بحران آب و امکان سنجی اتصال - پهنه های آبی شمال و جنوب کشور
۱۳. الن رو او لورین فلمنګ.(۱۳۸۸). د اوبو مدیریت، مالداري او دتریاکو اقتصاد.ژباړن: ماري شیرزاد.کابل: د افغانستان د څیړنې او ارزونې اداره.
١٤. نیازی، محمد داود.(۱۳۹۷). د افغانستان اوبه.کابل: سوله خپرندویه ټولنه.
۱۵. یوناما.(۲۰۱٦). د اوبو حقوق. کابل: په افغانستان کې د ملګرو ملتونو سازمان د مرستې ماموریت یوناما.
۱۶. Qureshi, Asad Sarwar. (۲۰۰۲) Water Resources Management in Afghanistan: The Issues and Options.” International Water Management Institute (IWMI), Working Paper ٤۹, Pakistan Country Series No. ١٤.
۱۷. Food and Agricultural Organization (FAO). (۲۰١٤) AQUASTAT data, and World Bank and OECD GDP Estimates. www.indexmundi.com. [Accessed ۲٦th September ۲۰۱۸).
۱۸. Value of Water Campaign. (۲۰۱۷) The Economic Benefits of Investing in Water Infrastructure. Available from: www.thevalueofwater.org [Accessed ۲۵th September ۲۰۱۸]

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library